

İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ DƏRS PLANLAMASINA DAİR MÜXTƏLİF YANAŞMALAR

Könül İsgəndərova,
Sumqayıt Dövlət Universitetinin
Xarici dillər kafedrasının ingilis dili müəllimi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: konul.isgandarova@sdu.edu.az

UOT: 37; 811.111

Xülasə. *Məqalədə dərs planlamasının mahiyyəti, məqsədi, əhəmiyyəti, müəllimin rolu və hədəfləri müəyyənləşdirilir. Eyni zamanda dərs planlaması zamanı ən çox istifadə olunan yanaşmalar təhlil edilərək o qənaətə gəlinir ki, planlaşdırılmış dərs daha effektiv nəticələr göstərir, nəinki kortəbii şəkildə yerinə yetirilən dərs. Müəllimin ideyası, koherentlik, koheziya, tətbiqetmə və tələbəyönümlü tədrisin təşkili, eləcə də bir çox məsələlər dərs planlamasında nəzərə alınır. Effektiv tədrisin əsas cəhəti auditoriyada baş verəcəkləri plan şəklinə salmaqdır. Belə bir planın yaradılması real məqsədlərin qoyulması, tələb olunan materialların və digər əlavə materialların necə təqdim ediləcəyi qərarının verilməsini və öyrənməyə kömək edəcək fəaliyyətlərin işlənilib hazırlanmasını əhatə edir. Planlaşdırılmış dərs bizə tədris və təlim məqsədlərimizin, həmçinin onlara nail olmaq üçün vəsi-tələrin ümumi konturunu təqdim etməlidir. O bizə nə etmək istədiyimizi və bunu necə etmək istədiyimizi xatırladır. Məhsuldar dərs hər şeyin planlaşdırıldığı kimi davam etdiyi dərs deyil, həm tələbələrin, həm də müəllimin bir-birindən öyrəndiyi dərslərdir.*

Açar sözlər: *dərs planlaması, tədrisin təşkili, ehtiyac, məqsəd, məzmun, resurs, ardıcılıq, vaxta qənaət.*

Key words: *lesson planning, organizing teaching, need, goal, context, resource, sequence, time saving.*

Ключевые слова: *планирование урока, организация обучения, потребность, цель, контекст, ресурс, последовательность, экономия времени.*

Planlaşdırma həyatın hər mərhələsin-də vacibdir. İşin düzgün yerinə ye-tirildiyi təqdirdə onun uğuru təmin edilir. Planlaşdırmadan məqsədə çat-maq, hədəfləmədən nailiyyətlər əldə etmək çətin olur. Necə ki gündəlik həyatda planlaşdırma va-cibdir, eyni şəkildə o təlim-tədris prosesində də unikal əhəmiyyət kəsb edir. Təlim kurslarının, tədris planlarının təşkili geniş, eyni zamanda mü-rəkkəb proses hesab olunur. Onların həyata ke-

çirilməsi planlı öyrənmə təcrübələrinə əsaslanır. Ənənəvi yolla keçirilən dərslərdə müəllimlər dərslərin planını, təqdimatını, nitq fəaliyyətini öz-ləri təşkil edir, test və digər qiymətləndirmə va-sitələri ilə tələbələrin bilik səviyyəsini yoxlayıb qiymətləndirirdilər. Başqa sözlə desək, onlar tə-ləbələrə idarə edirdilər. Müasir yanaşmalar isə həyatın hər mərhələsində öz geniş təsirini müsbət nəticələrlə göstərir. Yalnız individual deyil, cüt, qrup işlərinə dərslərdə geniş yer ayırmaq, bəzən

kiçik oyunlar, tamaşalar təşkil etmək vacib məsələlərdəndir. Qrup işlərində tələbələr informasiyanı bölmək, bir-birinə yardımçı olmaq, əməkdaşlıq etmək, daha çox öyrənilən dildə ünsiyyətdə olmaq, qrammatik qaydaları bilməklə həqiqi dilə yiyələnməyə, onu mənalı ifadə etməyə, nitq vərdişlərini genişləndirməyə nail olurlar.

Dil öyrənilməsinə marağın yaranmasında müəllimin rolu əvəzsizdir. Müəllim hər bir dərslə daim seçim hüququ edir, o, nəyisə tətbiq etməyi, nəyisə etməməyi qərarlaşdırır. Yaxşı müəllim olmaq üçün bacardıqca daha çox tədris üsulları ilə tanış olmaq vacib şərtlərdəndir. Bu, müəllimlərə öz yanaşma metodlarını üzə çıxartmağa, hansının səmərəli, hansının isə effektiv olduğunu öyrənməyə şərait yaradır. Dil öyrənənlər həmişə müəllimə ehtiyac duymurlar. Onlar dili müxtəlif yollarla, evdə kitab oxumaqla, CD, videodisk izləməklə, kompüter proqramları dinləməklə, digərləri isə sadəcə dilin daim işlədildiyi yerlərdə yaşamaq və ünsiyyətdə olmaqla öyrənirlər. Təhsilalanlar təhsil almağa, xüsusilə də ali məktəblərdə təhsillərini artırmağa, yenilikləri öyrənməyə maraqlıdırlar. Əlbəttə, müəllim arzu etməz ki, dərsləri sıxıcı, yorucu keçsin, lakin daim çox nitq söyləyərsə, qrupu yalnız öz söhbətləri ilə məşğul edərsə, əyləncəli şəkildə çatdırarsa, nəticədə onların diqqətini yayındırmış olar, tələbələr daha az bilik qazanar və tədqiqatla məşğul olmazlar. Yuxarıda qeyd olunanlar dərslərin prosesinə, şübhəsiz tətbiq oluna bilər, hətta əyləncəni tamamilə sıxışdırıb çıxartmaq səhv düşünülmüş ideya olardı, lakin bu prosedurun daimi, hər dərslərin təkrarlanan olması keyfiyyətli nəticələr göstərmir. Bizi düşündürən əsas məsələ *“Təhsilalanların yeni bilikləri hansı yolla mənimsəmələri daha asan və səmərəlidir?”* sualını cavablandırma bilməyimizdir. Təsəvvür edək ki, hər hansı göstərilən yolu qətiyyət etmək lazımdır, bizi ora aparən ən yaxşı və sərfəli yolu artıq araşdırıb tapmaq bizim işimizdir. Deməli, dərsləri bir səyahət kimi təsvir etsək, onu daha maraqlı və əyləncəli etməklə yanaşı, öyrədici olmasından da əmin olmalıyıq. Dərs ideyaları müxtəlif yerlərdən gələ bilər, gördüyümüz filmlərdən və ya oxuduğumuz bir mütaliədən ilhamlana bilərik. İdeyalar, həmçinin həmkarlarımızın fikirlərindən, olduğumuz canlı sosial qruplardan, xəbərlə dolu jurnallardan da doğa bilər.

Müasir dövrdə dillərin tədrisində irəli sürülən əsas məqsədlərdən biri tələbələrin tədris prosesində fəal, təşəbbüskar iştirakçı qismində çıxış etmələrini təmin etməkdir. Dövrün tələblərinə uyğun olaraq, tələbələrin bütün bacarıq və imkanlarından istifadə edərək ingilis dilinin yeni üsullarla, dünya təcrübəsi səviyyəsində təqdimatı tətbiq edilməlidir. Təcrübələr sübut edir ki, dili mülkətləndirmə, kommunikasiya qurmaqla öyrənmək dərslərdən öyrənməkdən daha faydalıdır. Danışmaq və dinləmək, real həyat hekayələri və onlara olan maraq müəllimlərin dili ilə desək, “şəhərli anlar” tələbələri özləri belə düşünmədən prosesə cəlb edir. Onlar yeni dili ən yaxşı ehtiyac duyduqları zaman öyrənirlər və buna hazır olurlar.

Dərslərin planlamasında önəmli məsələlərdən biri də “ehtiyacdır”. *Tələbələrin bilikləri hansı formada və səviyyədə əldə etməyə ehtiyacları var?* Ehtiyacların təhlili müəllimlərin nəzər yetirməli olduqları sahələrdən biridir. Təhlil prosesində tələb olunan bacarıqlar, məqsədlər, problemin həlli üçün atılan addımlar aydınlaşdırılır, deməli, planlama zamanı ilkin nəzərə alınacaq məsələlər ***məqsəd, məzmun, metodlar, resurslar və qiymətləndirmə*** olacaqdır.

Dərslərin ən vacib mərhələsi **dərslərin başlanğıcıdır**. Başlanğıc dedikdə, müəllimin auditoriyaya nə vaxt daxil olması, tələbələrin dərslə nə zaman gəlməsi və əyləşməsi, rəsmi dərslərin başlanması, tələbələrin mövzu üzərində nə zaman işə başlaması nəzərdə tutulur. Bunlar vaxtında və planlı yerinə yetiriləndə dərslərin səmərəli və effektiv keçirilməsindən söhbət açmaq olar. Əgər dərslər 5 dəqiqədən sonra maraqlı olarsa, bu, əyləncəlidir ki, axıra qədər yaxşı gedəcək, lakin 5 dəqiqədən sonra motivasiya yaranmasa, dərsləri bitirmə şansı azdır. Bu, əslində müəllimin təcrübəsinin keyfiyyətinin əksidir. Dərslərin sonu da başlanğıc qədər əhəmiyyətlidir, buna səbəb bir sonluğun digər başlanğıca şərait yaratmasıdır. Verilən suallar, tapşırıqlar, məhz dərslərin sonunda aydın şəkildə müzakirə və izah edilir.

Bəzi dilçilərə görə dili tədris planında olduğu üçün öyrətməyə çalışmaqdan daha, təhsilalanların onların istədiyi və ya ehtiyacı olduğu üçün öyrənmələri ideyasını vurğulamaq mənfəətli ola bilər. Yazıçı L.Tolstoy bütün tədris ocaqlarında nizam-intizam barədə nizamnamənin olmasının əleyhinə idi. S.A.Muskiy öz əsərində yazır:

“Tolstoyun tanıdığı və qəbul etdiyi yeganə təlim-tədris metodu heç bir metodun olmaması idi. Onun fikrincə, tədrisin hər bir şeyi individual olmalıdır, həm müəllim, həm tələbə, həm də onların qarşılıqlı münasibətləri” [1, s.89]. Göründüyü kimi, yazıçı qarşılıqlı münasibətlərin düzgün şəkildə qurulmasını, onun dərs prosesinin həyata keçirilməsində əvəzsiz əhəmiyyətə malik olduğunu sübut etməyə çalışır. Lakin təhsilənlər fərdi xüsusiyyətlərə malikdir, onların arasında danışmağı sevən və sevməyən, fərdi öyrənməyə üstünlük verən, oxumaqla daha yaxşı mənimsəyən və s. xarakterlərdə olması müəllimi düşündürən ən vacib məsələ olaraq hər zaman öndədir. Dilçi alim J.Myles dərs materiallarını planlayarkən aşağıdakıları nəzərə almağı vacib hesab edirdi:

- *tələbələrin güclü və zəif tərəflərini müəyyənləşdirməyi və irəliləyişlərə nəzarət etməyi;*
- *onların kurikulumdakı tələbləri və standartları yerinə yetirib-yetirmədiyini müəyyənləşdirməyi;*
- *məlumatı mənimsəyə bilməyən tələbə üçün materialı nizamlamağı;*
- *tələbələrə rəy bildirməyi;*
- *tələbələri proqramın və ya dərsin növbəti səviyyəsinə yüksəltmək, dəstəyini davam etdirmək, hətta dəyişdirmək barədə qərar qəbul etməyi* [2, s.62].

Müəllimlər hər şeyi təsadüfi şəkildə yerinə yetirməklə, dərsi planlaşdırmamaqla, bəzən də yaradıcılıq və əyləncə ilə dolu maraqlı dərslər keçirə bilirlər. Lakin bu böyük bir riskdir. Belə dərslər çox vaxt qarışıq olur və tələbə yeni bir şey öyrənmir. Bu proses tez-tez baş verərsə, tələbələr müəllimin professional olmadığını düşünməyə başlayar və bu, müəllim-tələbə münasibətlərinin zəifləməsinə səbəb ola bilər. Dərs planları tələbələrin və siniflərin ehtiyaclarına uyğun olmalıdır. Tələbələr arasında sorğu apardıqda dinləmə, nitq, oxu və yazı bacarıqlarından hansının daha çətin olduğunu aydınlaşdırarkən məlum olur ki, nitq onlar üçün digərlərindən daha çətinidir. Bunun iki səbəbi var: birincisi, digərlərindən fərqli ünsiyyət real vaxtda olur, adətən, ünsiyyətdə olduğumuz adam həmin an bizim nə söyləyəcəklərimizi gözləyir. İkincisi, danışarkən deyəcəklərimizi əzbərləyə və ya redaktə edə bilmərik. Təcrübələr sübut edir ki, qarşılıqlı

ünsiyyət xarici dildə nitq bacarığını inkişaf etdirir. Deməli, tələbələr dərs prosesində daha çox ünsiyyətdə olmalıdırlar. Digər dildə ünsiyyətdə olarkən həmsöhbətimizin bizi anlaması üçün çox diqqətli olmalıyıq, xüsusilə də bu başlanğıc və orta səviyyədə oxuyan təhsilənlərə aiddir.

Kommunikativ yanaşma tələbələrə ingilis dilini yaradıcı formada, cütlüklər və qrup şəklində təşkil edilmiş işlərdə öz fikirlərini sərbəst ifadə etməyə imkan yaradır. Tələbələr hər bir işdə səhv etməkdən çəkinməməli və sıxılmamalıdırlar. Müəllimin yaratdığı səmimi mühitdə tələbələrin səhvləri təbii qəbul olunur və onlar inanırlar ki, hər bir şəxs səhvlər üzərində öyrənir. Tələbələr hər bir dərsdə xarici dili tədris edən müəllimdən yenilik, onları maraqlandıra biləcək tapşırıqlar gözləyirlər. Ona görə də hər bir müəllim daim yenilik axtarışında olmalı, təlim prosesində motivasiyanı təmin etməlidir ki, bu da öz növbəsində, tələbələrin dil öyrənmə prosesinə fəal iştirakçı qismində cəlb edilməsi və onların biliklərini obyektiv şəkildə qiymətləndirilməsi üçün müvafiq şərait yaratmış olur. Dövrümüz əvvəlki dövrdən onunla fərqlənir ki, biz bu gün informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf etdiyi dövrdə yaşayırıq, əsrimiz “kompüter əsri” adlanır.

Müasir dövrdə dərs prosesi zamanı texnoloji vasitələrdən istifadə etməmək “müasir dərs” anlamından kənarda qalmaq deməkdir. Dərs prosesində elektron lövhələrdən, kompüter oyunlarından, slaydlardan, müzakirə mövzularının təşkilindən, müxtəlif zaman formalarını təqdim edən kiçik filmlərin göstərilməsindən, canlı internet araşdırmaları, testlərdən, sual-cavabdan və s. istifadə etmək vacibdir. Müasir tələbənin texnologiyalardan istifadə tələbi zəruridir, onu maraqlandıra, cəlb edə biləcək vasitədir.

Təhsilənlərin əldə etdikləri nailiyyətlər onları həvəsləndirmək məqsədi ilə qiymətləndirilməlidir. Bu zaman o, öz bacarıq və qabiliyyətinə daha çox inanar və dərsdən kənarda və ya evdə müstəqil şəkildə əlavə öyrənməyə can atar. Xarici dilin öyrənilməsi prosesini aşağıdakı planda belə təşkil etmək olar:

- *dərsi müasir tələblər çərçivəsində təşkil etmək;*
- *dərs prosesində tələbələrin diqqətinin mənimlənməli olan dil materialları və nitq strukturlarına məqsədyönlü şəkildə yönəldilməsini*

təmin etmək;

– proqramlarda ardıcılığı təmin etmək;

– dərslərin interaktiv şəkildə təşkilini təmin etmək;

– tələbələrdə özünəinam hissi oyatmaq və onlara özünü qiymətləndirmək bacarığını aşılamaq;

– təlim prosesində özünü doğrultmuş, aktuallığını itirməmiş metodlarla yanaşı, yeni sayılan süni intellekt proqramlarını tətbiq etmək;

– təlim prosesində motivasiyanı təmin etmək;

– təlim prosesində tələbələrin xarici dillərin öyrənilməsi prosesinin tələbəyönümlü xarakterini təmin etmək.

Yeni dövrün tələbi olan süni intellekt (AI), virtual reallıq (VR), maşın öyrənmə (ML) və inkişafda olan texnoloji vasitələr tələbələrə dili yeni üsullarla öyrənmə yolları açır və onlar üçün araşdırma üsullarını asanlaşdırır. Bu, o deməkdir ki, müəllim dərslər planlayarkən artıq sadalanan texnoloji fərqlilikləri dərslər prosesinə daxil etmək barədə düşünməlidir. Yeni təhsil yalnız fiziki siniflə məhdudlaşmır, virtual reallıqlar, xəyal hesab etdiklərimiz müxtəlif proqramlar vasitəsilə gerçəkləşir. **Quizlet** proqramı vasitəsilə müəllimlər canlı test yoxlama aparmaqla tələbələrin bir neçəsini eyni anda qiymətləndirə bilər. Bu da vaxt baxımından həm sərfəli, həm də qənaətbəxş olur. **“Classpoint”**, **“Magicschool”**, **“Canvas”**, **“Padlet”** kimi bir çox proqramlar Amerika və Avropa təhsilində geniş istifadə edilir. Bu və bu kimi proqramlar yeni formada slaydlar hazırlamağa, dərsləri təqdim etməyə, təsviri canlandırmağa yardımçı olmaqla yanaşı, tələbələrin dərslə olan marağını artırır və onları yeni mövzuları anlamaqda motivasiya edir. Dərs müddətində öyrənmə, araşdırma məsuliyyəti tələbələrin üzərinə düşür.

İstənilən tədris ardıcılığı üç əsas elementə **cəlb etmək**, **öyrənmək** və **aktivləşdirməyə** ehtiyac duyur. **Cəlb etmək** üçün düşündürücü suallarla giriş etmək olar. Bu, onların bilik və bacarıqlarını üzə çıxardacaq və onları tənqidi yanaşmaya sövq edəcəkdir. **Öyrənmə** hissəsində qısa və uzunmüddətli hədəflər haqqında düşünürük. Qısamüddətli məqsədlər tələbələrin dərslərin sonunda və ya dərslər ərzində ardıcılıqla nail olacağına ümid etdiyimiz nəticələndir. Uzunmüddətli məqsədlər bir ayın, hətta bir semestrin

sonunda mənimsədiklərini gözlədiyimiz hədəflərdir. Dərslərin ardıcılığını əvvəlcədən planlaşdırarsak da, ardıcılıq davam etdikcə, onun içindəki dərslər keçirildikcə planlarımızı dəyişməyə və düzəltməyə hazır olmalıyıq. İşlər gözlədiyimizdən daha sürətlə gedərsə, əlavə fəaliyyət və ya material daxil etməmiz lazım ola bilər. Əgər işlər daha uzun zaman alarsa, istifadə etməyi planlaşdırdığımız bəzi fəaliyyətləri və materialları sürətləndirmək və ya kəsmək lazım olar. Öyrənilənləri tətbiq etmək və **aktivləşdirmək** üçün tələbələrə müəyyən müddətdən sonra vaxt ayrılır və təkcə təqdimatları deyil, onların məsuliyyəti, qrupdaxili işləmə prinsipləri, dəyərləndirdikləri layihələr, yaradıcılığı, problemin həll bacarığı qiymətləndirilir.

Müəllimin üstünlük verdiyi **dərslilər** dərslərin planlamasının əsas hissəsidir. Dərslər seçilməzdən əvvəl həmkarlarla müzakirələr, tələbələrin tərtibat haqqında fikirlərini öyrənmək olar. Dərslərdən istifadə müəllimin bacarığıdır. Əgər müəllimlər kitaba əlavələr etmədən, öz fikirlərini yaradıcı şəkildə təqdim etmədən şablon bir əşya kimi dərsləri yanaşsalar, tələbələr əqli və fiziki olaraq yorular, nəticədə motivasiyalarını itirə bilərlər. Bundan başqa, müəllimlər əlavə materiallara üstünlük verməklə tələbələrdə vacib dörd vərdişi inkişaf etdirirlər. Müəllimlərin dərslərdə istifadə edə biləcəyi geniş çeşidli materiallar mövcuddur. Bir çox müəllimlər tələbələrini səviyyələr üzrə oxumağa təşviq edirlər, çünki onlar oxunun söz ehtiyatını artırmaq üçün yaxşı vasitə olduğuna inanırlar. Əlavə vəsaitlərini dərslər prosesinə daxil edərkən vaxtı balanslaşdırma, izah etmə və idarəetmə, tələbələrin dil səviyyələrinə uyğunluğu, onların anlayıb mənimsəməsi və nəticədə hansı bilikləri qazanacağı kimi vacib məsələlər əvvəlcədən müəllim tərəfindən planlaşdırılmalıdır.

Bəzi müəllimlər tərəfindən məlumatı izahlı şəkildə ötürmək üçün **real obyektlərdən** geniş istifadə edilir. Müxtəlif əşyaları sinfə daxil etməklə geniş müzakirə atmosferi yaratmaq mümkündür. Xüsusilə də dil öyrətmənin ilkin səviyyəsində gerçək əşyalarla tədris müsbət nəticələr göstərir. Lakin müasir texnologiya virtual reallıqlardan istifadəni təqdim etməklə müəllimin işini asanlaşdırır. Virtual təqdimatlar daha rəngarəng və qabarıq olduğu üçün təəccüb və maraq

doğurur. Peşəkar təcrübə əldə etmək üçün dil və mədəniyyətin tədris və öyrənmədə oynadığı rolunu dərk etmək vacibdir.

Dilçi L.Anderson dərsləri əvvəlcədən planlaşdırmağı vacib hesab edərək qeyd edir ki, müəllim plan hazırlamadan materialı təqdim edərsə, müəyyən aspektlərə daha çox, digərlərinə lazım olduğundan daha az vaxt ayırma ehtimalı böyükdür. Onun fikrincə, düzənli, planlaşdırılmış dərs aşağıdakı kimi təsvir edilir:

- materialı məntiqli, sistemli və effektiv şəkildə təqdim etməklə;
- mövzunun adekvat şəkildə işıqlandırılmasını əldə etməklə;
- müəyyən edilmiş vaxtda tədris məqsədlərinə nail olmaqla;
- vaxta qənaət etməklə [3, s.55];
- minimum resurslarla tələbələrin maksimum inkişafına kömək etməklə;
- müəllimdə özünəinam və işində qürur hissi yaratmaqla.

Dərsin planlaşdırılmasında müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bunlar “Herbart” yanaşması, “Vahid” yanaşma, “Qiymətləndirmə” yanaşması və “Layihə” yanaşmasıdır. “Herbart” yanaşmasında tələbə ağ vərəq hesab edilir, bütün biliklər kənardan qazanılır. Əgər yeni biliklər tələbənin köhnə biliklərinə (əvvəlki bilik və ya təcrübələrinə) əsaslanırsa, o asanlıqla əldə edilə və daha uzun müddət saxlanıla bilər. “Vahid” yanaşma unikal planlaşdırma və əməliyyata əsaslanır. Bu yanaşma dövr edərək özündə beş əsası təqdim edir. Bunlar *kəşfiyyat*, *təqdimat*, *assimilyasiya*, *təşkilətmə* və *qiraətdir*. B.Bulumun “Qiymətləndirmə” yanaşması təhsili məzmun mərkəzli deyil, obyektiv mərkəzli hesab edir. O, təlim məqsədlərini, məqsədlər üzrə təcrübənin təmin edilməsi və təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi üsullarını nəzərə alır. Daha sonra öyrənmə məqsədləri haqqında qərar qəbul edilərək təcrübənin yenidən nəzərdən keçirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün nəticə əldə edilir. “Layihə” yanaşması adından da göründüyü kimi, tələbəni sosial mühitdə araşdırmağa sövq edir, bir sözlə, sosial mühitdə həyata keçirilən planlı, məqsədyönlü tapşırıqdır.

Hər bir yanaşmadan təhsil təcrübəsində geniş istifadə edilir, ali və orta təhsil məktəbləri müasir tələblərlə ayaqlaşmağa çalışır. Bunun üçün yeni

metodlar işlənir və pilot layihə kimi təcrübədən keçirilir. İngilis dilinin tədrisinin yerinə yetirilməsi üzərində aparılan ciddi araşdırmaların yaşı artıq 100 ilə çatır. Bu gün müxtəlif metodlardan istifadə edərək tədqiqatçılar tədrisin keçirilməsi barədə informasiya və effektiv nəticələr əldə edirlər. Müəllimləri ingilis dilinin tədrisi barədə bir çox suallar hər zaman düşündürməkdədir: *Hansı metod bütün qruplar üçün uyğun hesab oluna bilər? Qiymətləndirmə necə aparılmalıdır ki, tələbələr ruhdan düşməsin? İngilis dilinin tədrisi prosesində doğma dildən istifadə hansı dərəcədə yerinə yetirilməlidir?* və s. Doğrudan da, dərsin nəticəsi, tələbələrin bilik əldə etməsi müəllimin tətbiq edəcəyi metodlardan asılıdır. S.Matison və M.Friman yazır: “Bir mövzunun eyni metodla ayrı-ayrı qruplara tədrisinin nəticəsi bir-birinə zidd gəlir” [4, s.16]. Həmçinin qeyd edirlər ki, müəyyən metodun tətbiqindən əvvəl düzgün psixoloji mühit yaratmağı vacib hesab etmək lazımdır. Müəllim hər zaman təhsilalanları əks-əlaqə prinsipi ilə təchiz etməlidir. Onların biliklərini yoxlamaqla, bələdçilik etməklə tələbələrə dayaq biliklərinin təkmilləşməsində yardımçı etmiş olur. Əks-əlaqə fəaliyyəti yerinə yetirilməyən şəraitdə tələbələr enerjilərini necə və hara sərf etmələrini aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkirlər. J.Morley öz əsərində müəllimi “Dil kreslosu, informasiya gəzdirən, vaxtaşırı modelləri təqdim edən, yüksək standartda uyğun təlimi təşkil edən, geniş imkanlara malik və tələbələri ruhlandırان bir şəxs” adlandırmışdır [5, s.89]. Morleyin fikrinə əsaslanıb demək olar ki, müəllim böyük məsuliyyət daşıyıcısıdır. İlk günlərdən başlayaraq tələbələrə veriləcək materialı dərk etməkdə və xarici dillə bağlı emosional ehtiyaclarını duymaqda, özlərinə inam hissi oyatmaqda yardımçı olmaq lazımdır. Tələbələrə rast gəldikləri problemləri açıq-aydın demək üçün şərait yaratmaq onların vəziyyətləri ilə maraqlanmaq deməkdir. Müəllim tədris prosesində daim yenilik axtarışında olarsa, hər gün tələbələri ilə fərqli üsullarla çalışarsa, tədris prosesini işıqlandırmış və zənginləşdirmiş olar. J.Gi müəllimləri “...dil öyrənmənin çətinliklərinə bələdçilik edən, dil muzeyinin idarəçisi” adlandırır [6, s.20] Tədqiqatçının fikrincə, müəllim ilk gündən necə mühit yaradarsa, dərs prosesini hansı sistemdə qurarsa, nəticəsini də ona uyğun şəkildə

əldə edər.

Müəllimlər ali məktəblərdə daha çox kiçik tələbə cəmiyyətlərinin olmasını istəyən şəxslərdir. Çünki tələbələrin bir-birini daha yaxından tanımaları, problemli mövzuları birgə həll etmələri tədrisin məhsuldar keçməsinə edilən böyük addımdır. F.Paulo və D.Makedo “sərbəst, rahat hiss edəcək yer” fikrini üstün tutaraq tələbələrin ehtiyac duyduqları bir məkanın olmasını vacib hesab edirlər [7, s.199]. Tədqiqatçıların fikrincə, bu, biliyin demokratik prinsiplərlə öyrənilməsinə və inkişafına edilən bir cəhddir. Prinsiplər birgə tərtib edilmiş proqramı, öyrənmə ehtiyaclarını, hansı sahəyə daha çox vaxt ayırmaq istədiklərini müzakirə edib müəllimə çatdırmaqla, onda yeni fikir və ideya yaratmaqda yardımçı ola bilirlər.

Müəllimlik daha çox spiral pilləkənlərlə daima yuxarıya qalxmağa bənzəyir. Hər bir qalxış bizi eyni nöqtəyə qaytara bilər, hansı ki, bizi təkrara, bilikləri möhkəmləndirməyə sövq edir. Atığımız ilk addım həmişə planlaşdırma və hazırlıqdır, bizi yüksəkliyə aparan digər addımlar bu planlamadan və hazırlıqdan asılıdır. Müəllim tədris etdiyi fənni mükəmməl bilməli, hərəkətləri biliyinə uyğun olmalı, xeyirxah və səbirli olmalıdır. Dərs planlamasında motivasiyanın yaradılması, mövzular arasında körpü, tələbələrin aktiv iştirakını təmin etmək, onların məntiqi və tənqidi düşüncələri, tələbələrin sərbəst şəkildə özlərini ifadə etmələri və dərsin tələbəyönümlü olması, tələbələrin uğurlarını qiymətləndirmək ən vacib məsələlərdəndir. Sillabus və dərsliklər tədrisi planlamada ümumi istiqamət göstəricisi rolunu oynayır. Xüsusi bir dərsin xüsusi yanaşması planlanarkən müəllimlər təhsilalanların ehtiyacları və dil səviyyələrini düşünməyi özünə vacib bilir. Bunun üçün geriye baxaraq tələbələrin nəyi yaxşı qavradıqlarını, nəyi təkmilləşdirməyə ehtiyac olduğuna qərar verir. Dərs planlaması zamanı məqsəd və prosedur qaydası qarışdırılmamalıdır. Məqsəd dil öyrənilməsində tələbələrin nəyi öyrənəcəyi və mənimsəyə biləcəyini aydınlaşdırırsa, prosedur qaydası dərs zamanı dinləmə, oxu, yazı və ya nitq fəaliyyətindən istifadəni səviyyələr üzrə nizamlayır. Məqsəd ümumi xarakter daşımamalı, materialın kontekst daxilində, təcrübəəsaslı təqdimatı, uzun və yorucu olmayan effektiv şəkildə yerinə yetirilməsi

məqsədəuyğundur.

Nəticə. Dərs planı bizə nəyi və necə öyrədəcəyimizi düşünməyə kömək edən qeydlər toplusudur. O bizə yol göstərməklə yanaşı, tələbələrimizin məqsədlərə necə nail olmasında, onların ehtiyaclarını nəzərə alaraq dərs planının əsas komponentlərini müəyyən edir. Digər tərəfdən mümkün problemlər, yadda saxlamalı olduqlarımız haqqında bizə xatırlamalar edir. Beləliklə, dərs planı daha çox yol xəritəsi və ya bir sıra yol nişanlarına bənzəyir, yəni bizə hara getdiyimizi və ora necə çatacağımızı göstərən təlimat və rəqəsi rolunu oynayır. Dərsin hər bir mərhələsi üçün məqsədləri və prosedurları yazmaq bizə bu məqsədlərə nail olmağın ən yaxşı ardıcılığı planlaşdırdığımızdan əmin olmağa, vaxtı hər bir mərhələyə uyğun təyin etməyə kömək edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Мусский С.А. 100 великих людей. Москва, Вече, 2006, 480 с.
2. Myles J. Beyond Methodology. English language learners K-12. USA, 2015, 148 p.
3. Anderson, L.W., Krathwohl D.R. (Eds.) A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. Longman, 2001.
4. Marthison S., Freeman M. Researching Children's Experiences. USA: The Guilford Press, 2009, 190 p.
5. Morley J. (Ed.) Pronunciation pedagogy and theory: New views, new directions. Alexandria VA: TESOL, 1994, 119 p.
6. Gee J. Orality and Literacy: From The Savage Mind to Ways with Words. USA: TESOL Quarterly, 1986, 746 p.
7. Paulo F., Macedo D. The transformative power of critical pedagogy. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 202 p.
8. Hüseynzadə R.L. Qədim və erkən orta əsrlərdə Azərbaycanda tərbiyə, təhsil və pedaqoji fikir. Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007, 336 s.
9. Xəlilov V. Seçilmiş əsərləri (V cild). Bakı, “Nərgiz” nəşriyyatı, 2011, 387 s.
10. Rüstəmov F. Ümumtürk pedaqoji fikrinə əxlaqi-mənəvi dəyərlər. Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2002, 112 s.

K.Iskenderova

**Different approaches to lesson planning
in English classes**

Abstract

The essence, purpose, importance, role and goals of a teacher are defined in the article. At the same time, the most used approaches while planning a lesson are analyzed, and it is concluded that the planned lesson gives more effective results rather than the lesson performed spontaneously. The teacher's idea, coherence, cohesion, implementation and organization of a student-centered teaching, as well as many other issues are considered while planning a lesson. The key factor of the effective teaching is to make a plan of what will happen in the classroom. Making such a plan involves setting real goals, deciding how to present required materials and other supplemental materials, and developing activities that will support learning. The planned lesson should provide us with a general outline of our teaching and learning goals, as well as the means to achieve them. It reminds us what we want to do and how we want to do it. A productive lesson is not the one in which everything goes as due to the plans, however it is the one in which both students and a teacher learn from one another.

К.Искандерова

**Различные подходы к планированию
уроков на уроках английского языка**

Аннотация

В статье определены сущность, цель, значение, роль и задачи учителя. При этом анализируются наиболее часто используемые подходы при планировании урока и делается вывод, что запланированное занятие показывает более эффективные результаты, чем стихийно проведенное занятие. При планировании урока учитываются идея учителя, последовательность, сплоченность, реализация и организация личностно-ориентированного обучения, а также многие другие вопросы. Ключом к эффективному обучению является планирование того, что будет происходить в аудитории. Создание такого плана предполагает постановку реалистичных целей, решение о том, как представить необходимые материалы и другие дополнительные материалы, а также разработку мероприятий, которые будут способствовать обучению. Запланированный урок должен дать нам общее представление о наших целях преподавания и обучения, а также о средствах их достижения. Оно напоминает нам, что мы хотим делать и как мы хотим это делать. Продуктивный урок – это не тот урок, на котором все идет по плану, а тот, на котором и ученики, и учитель учатся друг у друга.